

SPRÁVNE ZVLÁDNUTÁ BUDÚCNOSŤ

UMELÁ INTELIGENCIA A ZÁKLADNÉ PRÁVA

ZHRNUTIE

3

Kľúčové zistenia a stanoviská agentúry FRA

5

Ochrana základných práv – rozsah, posúdenie vplyvu a zodpovednosť

10

Zákaz diskriminácie, ochrana údajov a prístup k spravodlivosti: tri horizontálne témy

© Agentúra Európskej únie pre základné práva, 2021.

Reprodukcia je povolená pod podmienkou uvedenia zdroja.

Pri každom použití alebo reprodukcii fotografií alebo iného materiálu, na ktoré sa nevzťahujú autorské práva Agentúry Európskej únie pre základné práva, je nevyhnutné vyžiadať si povolenie priamo od držiteľov autorských práv.

Agentúra Európskej únie pre základné práva ani žiadna osoba konajúca v mene agentúry nie je zodpovedná za prípadné použitie týchto informácií.

Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2021.

Print	ISBN 978-92-9461-243-4	doi:10.2811/545162	TK-04-20-657-SK-C
PDF	ISBN 978-92-9461-205-2	doi:10.2811/745	TK-04-20-657-SK-N

Fotografie:

Obal: © HQUALITY/Adobe Stock

Strana 1: © Mykola Mazuryk/AdobeStock

Strana 3: © Mimi Potter/AdobeStock

Strana 4: © Sikov/Adobe Stock

Strana 7: © Gorodenkoff/Adobe Stock

Strana 9: © VideoFlow/Adobe Stock

Strana 11: © Monsitj/Adobe Stock

„UI je úžasná vec, ale musíme sa naučiť používať ju.“

(súkromná spoločnosť, Španielsko)

„Hrozí, že budeme strojom príliš dôverovať.“

(orgán verejnej správy, Francúzsko)

Umelá inteligencia (UI) sa čoraz viac využíva v súkromnom a verejnom sektore a ovplyvňuje každodenný život. Podľa niektorých predstavuje UI koniec ľudskej kontroly nad strojmi. Iní ju považujú za technológiu, ktorá ľudstvu pomôže vyrovnať sa s niektorými najnaliehavejšími výzvami. Hoci ani jedna z týchto predstáv nemusí byť presná, obavy v súvislosti s vplyvom UI na základné práva jednoznačne narastajú a jej využívanie si zasluhuje byť preskúmané aktérmi v oblasti ľudských práv.

Správa agentúry FRA *Správne zvládnutá budúcnosť – umelá inteligencia a základné práva* prináša obraz o aktuálnom používaní technológií súvisiacimi s UI v EÚ a analyzuje ich vplyvy na základné práva. Zameriava sa na prípady používania v štyroch kľúčových oblastiach – sociálne dávky, prediktívne vykonávanie policajných funkcií, zdravotnícke služby a cieľená reklama.

V tomto zhrnutí sú uvedené hlavné poznatky načrtnuté v správe.

Vymedzenie pojmu umelá inteligencia (UI)

Neexistuje žiadna všeobecne akceptovaná definícia UI. Nejde ani tak o konkrétne uplatnenie, ale skôr o odraz najnovšieho technologického vývoja, ktorý zahŕňa mnohé technológie.

Agentúra FRA vo svojom výskume neuplatnila prísnu definíciu UI na prípady použitia, ktoré predstavuje v úplnej správe. Pri pohovoroch bola UI vymedzená široko s odkazom na definíciu, ktorú poskytla expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu (ESVÚ UI) Európskej komisie:

„Pojmom umelá inteligencia sa označujú systémy, ktoré sa inteligentne správajú vďaka tomu, že analyzujú svoje prostredie a – s určitým stupňom autonómie – primerane konajú, aby dosiahli určité ciele. Systémy umelej inteligencie môžu byť založené výlučne na softvéri a pôsobiť vo virtuálnom svete (napr. hlasoví asistenti, softvér na analýzu fotografií, vyhľadávače, systémy rozpoznávania hlasu a tváre), prípadne umelá inteligencia môže byť aj súčasťou hardvérových zariadení (napr. vyspelé roboty, autonómne vozidlá, bezpilotné vzdušné prostriedky alebo aplikácie internetu vecí).“

Táto **prvotná definícia** ESVÚ UI bola v skupine predmetom ďalšej diskusie. Pozri *ESVÚ UI (2019)*, **Definícia UI: hlavné možnosti a disciplíny**.

Na čo sa výskum vzťahoval?

Agentúra FRA uskutočnila terénny výskum v piatich členských štátoch EÚ: Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Holandsko a Španielsko. Od subjektov zapojených do navrhovania a používania systémov UI v kľúčových súkromných a verejných sektoroch zhromaždila informácie o tom, ako riešia príslušné otázky týkajúce sa základných práv.

Výskum – založený na 91 osobných pohovoroch – zozbieral informácie o:

- účele a praktickom uplatnení technológií UI,
- hodnotení uskutočňovanom pri používaní UI, platnom právnom rámci a mechanizmoch dohľadu,
- povedomí v oblasti problematiky základných práv a existujúcich možných zárukách,
- budúcich plánoch.

Okrem toho sa uskutočnili rozhovory s 10 odborníkmi zapojenými do monitorovania alebo sledovania možných porušení základných práv v súvislosti s používaním UI, a to vrátane občianskej spoločnosti, právnikov a orgánov dohľadu.

Podrobnejší opis metodiky výskumu a otázok kladených v rozhovoroch nájdete v prílohe 1 k úplnej správe, ktorá je k dispozícii na **webovej stránke agentúry FRA**.

„Najdôležitejšie je riešiť jednotlivé veci efektívnejšie. Je potrebné využiť pracovnú silu, ľudí, ktorí riešia veci, čo najefektívnejšie.“

(orgán verejnej správy, Holandsko)

„Pri testovaní systému sme sa veľmi nepozerali na právne aspekty, pozerali sme sa na to, či je systém ziskový.“

(súkromná spoločnosť, Estónsko)

Práca agentúry FRA v oblasti UI, veľkých dát a základných práv

Správa agentúry FRA o UI a základných právach je hlavnou publikáciou, ktorá vyplýva z **projektu agentúry FRA o umelej inteligencii, veľkých dátach a základných právach**. Cieľom projektu je posúdiť pozitívne a negatívne vplyvy základných práv na nové technológie vrátane UI a veľkých dát.

Správa vychádza zo zistení viacerých skorších dokumentov:

- **Technológia rozpoznávania tváre: úvahy o základných právach v súvislosti s presadzovaním práva** (2019): v tomto dokumente sú načrtnuté a analyzované výzvy v oblasti základných práv, ktoré sú aktuálne, keď orgány verejnej moci používajú rozpoznávanie tváre na účely presadzovania práva. Ďalej sú v ňom stručne predstavené kroky, pomocou ktorých je možné zabrániť porušovaniu práv.
- **Kvalita údajov a umelá inteligencia – zmiernenie zaujatosti a chýb s cieľom chrániť základné práva** (2019): v tomto dokumente je zdôraznený význam informovanosti a zabránenia zlej kvalite údajov.
- **#VeľkéDáta: diskriminácia pri prijímaní rozhodnutí na základe údajov** (2018): v tomto tematickom dokumente sa píše o tom, ako môže k takej diskriminácii dôjsť a aké sú možné riešenia.

Agentúra FRA v rámci projektu skúma aj možnosť študovania konkrétnych príkladov problémov v oblasti základných práv pri použití algoritmov na prijímanie rozhodnutí prostredníctvom experimentov online alebo simulačných štúdií.

Kľúčové zistenia a stanoviská agentúry FRA

Nové technológie zásadne zmenili spôsob, akým organizujeme a žijeme svoje životy. Nové technológie založené na údajoch najmä podnietili vývoj umelej inteligencie (UI) vrátane rastúcej automatizácie úloh, ktoré zvyčajne vykonávajú ľudia. Zdravotná kríza spôsobená ochorením COVID-19 podporila prijatie UI a vzájomné poskytovanie údajov – čím vznikli nové príležitosti, ale aj výzvy a hrozby pre základné ľudské práva.

Vývoj v oblasti UI priťahuje širokú pozornosť médií, občianskej spoločnosti, akademickej obce, orgánov v oblasti ľudských práv a tvorcov politiky. Väčšina tejto pozornosti sa zameriava na jej potenciál na podporu hospodárskeho rastu. Menej pozornosti sa venuje tomu, aký vplyv majú jednotlivé technológie na základné práva. Doposiaľ neexistuje veľký súbor empirických dôkazov o širokom spektre práv, ktoré z UI vyplývajú, ani o zárukách potrebných na zabezpečenie toho, aby bolo používanie UI v praxi v súlade so základnými právami.

Dňa 19. februára 2020 uverejnila Európska komisia Bielu knihu o umelej inteligencii – *európsky prístup k excelentnosti a dôvere*. Sú v nej načrtnuté hlavné zásady budúceho regulačného rámca EÚ pre UI v Európe. Biela kniha poukazuje na to, že je veľmi dôležité, aby bol taký rámec založený na základných hodnotách EÚ vrátane dodržiavania ľudských práv – článok 2 Zmluvy o Európskej únii (ZEÚ).

Správa agentúry FRA o UI a základných právach tento cieľ podporuje tým, že analyzuje dôsledky základných práv pri používaní UI. Na základe konkrétnych „prípadoch použitia“ UI vo vybratých oblastiach sa zameriava na situáciu v teréne z hľadiska problémov a príležitostí v súvislosti so základnými právami pri používaní UI.

Správa vychádza z 91 rozhovorov s predstaviteľmi verejnej správy a zamestnancami súkromných spoločností vo vybratých členských štátoch EÚ. Boli im kladené otázky o používaní UI, o ich informovanosti o súvisiacich problémoch v oblasti základných práv a o postupoch pri posudzovaní a zmierňovaní rizík spojených s používaním UI.

Okrem toho sa uskutočnilo 10 rozhovorov s odborníkmi, ktorí sa rôznym spôsobom zaoberajú možnými výzvami v oblasti ľudských práv, ktoré UI vyvoláva. Do tejto skupiny patrili orgány verejnej moci (akými sú orgány dozoru a dohľadu), mimovládne organizácie a právnici.

Právny rámec

Zastrešujúci rámec základných práv*, ktorý platí pri používaní UI v EÚ, tvorí Charta základných práv EÚ (Charta), ako aj Európsky dohovor o ľudských právach.

Relevantné sú aj mnohé ďalšie medzinárodné nástroje Rady Európy v oblasti ľudských práv. Patrí medzi ne Všeobecná deklarácia ľudských práv z roku 1948 a hlavné dohovory OSN o ľudských právach.**

Okrem toho pomáhajú chrániť základné práva v súvislosti s UI odvetvové sekundárne právne predpisy EÚ, najmä *acquis* EÚ v oblasti ochrany údajov a právne predpisy EÚ, ktoré sa týkajú zákazu diskriminácie. Nakoniec sa uplatnia aj vnútroštátne právne predpisy členských štátov EÚ.

* Pokiaľ ide o ďalšie informácie, pozri FRA (2012), **Oživenie práv: situácia v oblasti základných práv v Európskej únii**, Luxemburg, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie.

** Medzi tieto hlavné dohovory patria: Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach z roku 1966, Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach z roku 1966, Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie z roku 1965, Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien z roku 1979, Dohovor proti mučeniu z roku 1984, Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989, Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím z roku 2006 a Medzinárodný dohovor o ochrane všetkých osôb pred nedobrovoľným zmiznutím z roku 2006.

Pokiaľ ide o ďalšie informácie o všeobecnom medzinárodnom právnom rámci pre ľudské práva, pozri napr. De Schutter, O. (2015), *International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary*, Cambridge, Cambridge University Press, 2. vydanie.

OCHRANA ZÁKLADNÝCH PRÁV – ROZSAH, POSÚDENIE VPLYVU A ZODPOVEDNOSŤ

Posúdenie celého rozsahu základných práv z hľadiska UI

Používanie systémov UI sa týka širokého spektra základných práv bez ohľadu na pole pôsobnosti. Patrí medzi ne okrem iného súkromie, ochrana údajov, zákaz diskriminácie a prístup k spravodlivosti.

Charta základných práv EÚ (Charta) sa stala právne záväznou v decembri 2009 a má rovnakú právnu silu ako Zmluva EÚ. Do jediného predpisu spája občianske, politické, hospodárske a sociálne práva. Podľa článku 51 ods. 1 Charty musia inštitúcie, orgány, úrady a agentúry Únie dodržiavať všetky práva zakotvené v Charte. Členské štáty EÚ to musia robiť pri vykonávaní práva Únie. Vzťahuje sa to aj na UI rovnako ako na hocikakú inú oblasť.

Terénna práca tohto výskumu ukazuje, že pod hlavičkou UI sa používa veľké množstvo rôznych systémov. Analyzované technológie vykazujú rozličné úrovne automatizácie a komplexnosti. Líšia sa aj z hľadiska rozsahu a potenciálneho vplyvu na ľudí.

Zo zistení agentúry FRA vyplýva, že používanie systémov UI sa týka širokého spektra základných práv bez ohľadu na pole pôsobnosti. Patrí medzi ne okrem iného ochrana súkromia a údajov, zákaz diskriminácie a prístup k spravodlivosti. Čo sa však týka vplyvu UI z hľadiska základných práv, z pohovorov vyplýva, že jeho rozsah je často obmedzený na konkrétne práva.

Pri používaní UI treba vziať do úvahy širší rozsah práv v závislosti od technológie a oblasti použitia. Okrem práv v oblasti ochrany súkromia a údajov, rovnosti a zákazu diskriminácie, ako aj prístupu k spravodlivosti je možné vziať do úvahy aj iné práva. Patrí medzi ne napríklad ľudská dôstojnosť, právo na sociálne zabezpečenie a sociálnu podporu, právo na dobrú správu vecí verejných (dôležité najmä pre verejný sektor) a ochrana spotrebiteľa (zvlášť dôležitá pre podniky). V závislosti od kontextu použitia UI je potrebné zvážiť aj akékoľvek ďalšie právo chránené Chartou.

STANOVISKO AGENTÚRY FRA Č. 1

Pri zavádzaní nových politik a prijímaní nových právnych predpisov o UI musí normotvorca EÚ a členské štáty, konajúc v rámci pôsobnosti práva EÚ, zabezpečiť, aby bolo brané do úvahy dodržiavanie celého spektra základných práv zakotvených v Charte a v Zmluvách EÚ. Príslušné politiky a zákony musia byť doplnené o konkrétne záruky v oblasti základných práv.

EÚ a jej členské štáty musia pritom vychádzať z masívnych dôkazov vplyvu UI na základné práva, aby zabezpečili, že prípadné obmedzenia určitých základných práv budú v súlade so zásadou nevyhnutnosti a proporcionality.

Príslušné záruky musia byť zákonom stanovené, aby účinne chránili voči svojvoľným zásahom do základných práv a aby poskytovali právnu istotu vývojárom aj používateľom UI. Dobrovoľné programy na dodržiavanie a ochranu základných práv pri vývoji a používaní UI môžu ďalej pomôcť pri zmierňovaní porušovania práv. V súlade s minimálnymi požiadavkami na právnu zrozumiteľnosť – ako základnú zásadu právneho štátu a predpoklad ochrany základných práv – musí normotvorca vymedziť pôsobnosť takého právneho predpisu o UI s náležitou starostlivosťou.

Vzhľadom na rozličné technológie, ktoré sa dajú zahrnúť pod pojem UI, a na nedostatok znalostí o celom rozsahu jej potenciálneho vplyvu na základné práva je možné, že právnu definíciu pojmov súvisiacich s UI bude potrebné pravidelne prehodnocovať.

STANOVISKO AGENTÚRY FRA Č. 2

Normotvorca EÚ by mal zvážiť zavedenie povinného posudzovania vplyvu, ktoré sa bude týkať celého spektra základných práv. Malo by zahŕňať súkromný i verejný sektor a uplatniť sa pred použitím systému UI. Posudzovanie vplyvu by malo brať do úvahy rôznorodú povahu a rozsah technológií UI vrátane úrovne automatizácie a komplexnosti, ako aj potenciálne škody. Malo by zahŕňať základné požiadavky na kontrolu, ktoré môžu slúžiť aj na zvýšenie povedomia o možných vplyvoch na základné práva.

Posudzovanie vplyvu by malo byť založené na preukázaných osvedčených postupoch z iných oblastí a v prípade potreby by sa počas používania malo pravidelne opakovať. Toto posudzovanie by sa malo uskutočňovať transparentne. Jeho výsledky a odporúčania by mali byť v čo najvyššej možnej miere verejné. S cieľom podporiť proces posudzovania vplyvu by mali mať spoločnosti a orgány verejnej správy povinnosť zbierať informácie potrebné na dôkladné posúdenie možného vplyvu na základné práva.

EÚ a členské štáty by mali zvážiť ciele opatrenia na podporu tohto vývoja, používania alebo plánovaného používania systémov UI, aby zabezpečili účinné plnenie svojich povinností v oblasti posudzovania vplyvu na základné práva. Medzi také opatrenia môže patriť financovanie, usmernenia, vzdelávanie alebo zvyšovanie povedomia. Mali by byť zamerané predovšetkým – ale nie výlučne – na súkromný sektor.

EÚ a členské štáty by mali zvážiť využitie existujúcich nástrojov, akými sú kontrolné zoznamy alebo nástroje na samohodnotenie, ktoré boli vyvinuté na európskej a medzinárodnej úrovni. Patria medzi ne nástroje vyvinuté expertnou skupinou na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu.

jich činností na základné práva. Právo EÚ si v osobitných sektoroch vyžaduje určité formy posudzovania vplyvu, akým je posúdenie vplyvu na ochranu údajov v rámci všeobecného nariadenia o ochrane údajov (GDPR). Mnohí respondenti uviedli, že sa uskutočnilo posúdenie vplyvu na ochranu údajov v zmysle zákona. Malo však rôzne podoby. Okrem toho ak sa uskutoční predbežné posudzovanie, zameriava sa najmä na technické aspekty. Zriedka sa zaoberá možnými účinkami na základné práva. Podľa niektorých respondentov sa posúdenie vplyvu na základné práva nevykonáva, keď systémy UI nemajú alebo sa nezdá, že by mali, negatívny vplyv na základné práva.

Použitie účinného posúdenia vplyvu na zabránenie negatívnym účinkom

Predbežné posudzovanie vplyvu sa zameriava najmä na technické otázky. Zriedka sa zaoberá možnými účinkami na základné práva.

Dôvodom je to, že chýbajú vedomosti o tom, ako UI ovplyvňuje také práva.

Používanie systémov UI sa týka širokého spektra základných práv bez ohľadu na pole pôsobnosti. Podľa článku 51 ods. 1 Charty musia členské štáty EÚ pri vykonávaní práva Únie dodržiavať všetky práva zakotvené v Charte. V súlade s existujúcimi medzinárodnými štandardmi – najmä hlavnými zásadami OSN pre oblasť podnikania a ľudských práv – musia mať podniky zavedený „postup povinnej starostlivosti v oblasti ľudských práv s cieľom zistiť, zabrániť, zmierniť a zodpovedať za spôsob, akým riešia svoj vplyv na ľudské práva“ (zásady 15 a 17). Platí to bez ohľadu na ich veľkosť a odvetvie a vzťahuje sa to aj na podniky pracujúce s UI.

EÚ síce pokračuje v plnení záväzkov, pokiaľ ide o hlavné zásady OSN pre oblasť podnikania a ľudských práv, zároveň však prijala niekoľko legislatívnych aktov, ktoré sa venujú odvetvovým nástrojom, najmä v súvislosti s povinnosťami povinnej starostlivosti v oblasti ľudských práv. V súčasnosti prebiehajú diskusie o návrhu nového sekundárneho právneho predpisu EÚ. Taký predpis by stanovoval, že podniky musia preukázať povinnú starostlivosť, pokiaľ ide o možné vplyvy ich operácií a dodávateľských reťazcov na ľudské práva a životné prostredie. Išlo by pravdepodobne o priezorový predpis, ktorý by stanovoval sankcie za nedodržanie – ktoré by sa týkali aj používania UI. Pozri nedávnu správu agentúry FRA **Podnikanie a ľudské práva – prístup k prostriedkom nápravy**, ktorá vyzýva na skvalitnenie horizontálnych pravidiel starostlivosti v oblasti ľudských práv platných pre spoločnosti so sídlom v EÚ.

Posudzovanie vplyvu je dôležitým nástrojom pre podniky a rovnako aj orgány verejnej správy, pomocou ktorého môžu zmierniť možný negatívny vplyv svo-

Výskum ukazuje, že znalosti respondentov o základných právach – okrem ochrany údajov a do určitej miery zákazu diskriminácie – sú obmedzené. Väčšina z nich však uznáva, že používanie UI má vplyv na základné práva. Niektorí respondenti uvádzajú, že ich systémy nemajú vplyv na základné práva, čo do určitej miery súvisí s úlohami, na ktorých plnenie sa systémy UI používajú.

Všetci respondenti sú si vedomí problematiky ochrany údajov. Väčšina respondentov si tiež uvedomuje, že diskriminácia by mohla – vo všeobecnosti – predstavovať problém pri používaní UI. Presný význam a uplatniteľnosť práv súvisiacich s ochranou údajov a zákazom diskriminácie sú však pre mnohých respondentov nejasné.

Zistenia výskumu ukazujú rozdiely medzi súkromným a verejným sektorom. Respondenti zo súkromného sektora si často menej uvedomujú širšie spektrum základných práv, ktoré by mohli byť ovplyvnené. Problematika ochrany údajov je súkromnému sektoru známa. Iné práva, akými sú práva v oblasti zákazu diskriminácie alebo prístupu k spravodlivosti, sú však zástupcom podnikov, ktoré pracujú s UI, menej známe. Niektorí si boli možných problémov plne vedomí. Iní však uviedli, že zodpovednosť za kontrolu v oblasti základných práv nesú ich zákazníci.

STANOVISKO AGENTÚRY FRA Č. 3

EÚ a členské štáty by mali zabezpečiť zavedenie účinných systémov zodpovednosti na monitorovanie a v prípade potreby efektívne riešenie prípadných negatívnych vplyvov systémov UI na základné práva. Okrem posúdenia vplyvu na základné práva (pozri stanovisko agentúry FRA č. 2) by mali zvážiť zavedenie osobitných záruk na zabezpečenie účinnosti systému zodpovednosti. Mala by medzi ne patriť zákonná požiadavka na poskytnutie dostatočného množstva informácií, aby bolo možné posúdiť vplyv systémov UI na základné práva. Príslušné orgány by tak mohli vykonávať externé monitorovanie a dohľad nad základnými právami.

EÚ a členské štáty by tiež mali lepšie využívať existujúce odborné štruktúry dohľadu na ochranu základných práv pri používaní UI. Patria medzi ne orgány pre ochranu údajov, orgány pre rovnosť, vnútroštátne inštitúcie pre ľudské práva, ombudsmani a orgány pre ochranu spotrebiteľa.

Mali by sa vyčleniť ďalšie zdroje na zavedenie účinných systémov zodpovednosti pomocou zvyšovania zručností a diverzifikácie zamestnancov pracujúcich pre orgány dohľadu. Vďaka tomu by mohli riešiť zložité otázky spojené s vývojom a používaním UI.

Podobne by mali byť príslušné orgány vybavené dostatočnými zdrojmi, právomocami a – čo je dôležité – odbornými znalosťami, aby mohli predchádzať a hodnotiť porušenia základných práv a účinne podporovať subjekty, ktorých základných práv sa dotkla UI.

Zjednodušenie spolupráce medzi príslušnými orgánmi na vnútroštátnej a európskej úrovni môže pomôcť pri vzájomnom poskytovaní odborných znalostí a skúseností. Pomôcť môže aj zapojenie ďalších aktérov s relevantnými odbornými znalosťami – akými sú špecializované organizácie občianskej spoločnosti. Členské štáty by pri vykonávaní týchto opatrení na vnútroštátnej úrovni mali zvážiť využitie dostupných mechanizmov financovania z prostriedkov EÚ.

Zabezpečenie účinného dohľadu a celkovej zodpovednosti

Podniky a orgány verejnej správy, ktoré vyvíjajú a používajú UI, sú v kontakte s rôznymi orgánmi, ktoré sú zodpovedné za dohľad nad systémami UI v rámci svojej pôsobnosti a odvetví. Medzi tieto orgány patria orgány pre ochranu údajov. Subjekty využívajúce UI si však nie sú vždy isté tým, ktoré orgány nesú zodpovednosť za dohľad nad systémami UI.

V súlade s ustálenými medzinárodnými štandardmi v oblasti ľudských práv – napríklad s článkom 1 Európskeho dohovoru o ľudských právach (EDLP) a článkom 51 Charty – sú štáty povinné chrániť práva a slobody ľudí. Aby si štáty túto povinnosť skutočne splnili, zaviedli – okrem iného – účinné mechanizmy monitorovania a vykonávania. Platí to aj vo vzťahu k UI.

Na úrovni monitorovania zistenia poukazujú na dôležitú úlohu špecializovaných orgánov zriadených v konkrétnych odvetviach, ktoré v rámci svojej pôsobnosti nesú aj zodpovednosť za dohľad nad UI. Patrí tam napríklad dohľad v bankovníctve alebo orgány pre ochranu údajov. Mnohé také orgány môžu mať význam pri dohľade nad UI z hľadiska základných práv. Zodpovednosť orgánov v oblasti dohľadu nad UI je však naďalej nejasná pre mnohých respondentov zo súkromného i verejného sektora.

Používanie UI orgánmi verejnej správy niekedy podlieha auditu v rámci pravidelných auditov. Aj súkromné spoločnosti v konkrétnych odvetviach majú špecializované orgány dohľadu, napríklad v oblasti zdravotníctva alebo finančných služieb. Kontrolujú tiež používanie UI a súvisiacich technológií, napríklad v rámci svojich certifikačných programov. Respondenti zo súkromného sektora vyjadrili želanie, aby existovali orgány, ktoré by mohli poskytovať odborné poradenstvo o možnostiach a zákonnosti potenciálneho použitia UI.

V EÚ existuje rozvinutý súbor nezávislých orgánov, ktorých úlohou je chrániť a presadzovať základné práva. Patria medzi ne orgány pre ochranu údajov, orgány pre rovnosť, vnútroštátne inštitúcie pre ľudské práva a ombudsmani. Výskum ukazuje, že subjekty, ktoré používajú alebo plánujú používať UI, často v súvislosti

s používaním UI kontaktovali odlišné orgány, akými sú orgány pre ochranu spotrebiteľa.

Používatelia UI najčastejšie kontaktovali orgány pre ochranu údajov, od ktorých požadovali usmernenie, vstup alebo súhlas, keď išlo o spracovanie osobných údajov. Opýtaní odborníci zdôraznili význam orgánov pre ochranu údajov pri dohľade nad systémami UI z hľadiska používania osobných údajov. Ďalej však poukazujú na to, že orgány pre ochranu údajov nemajú na plnenie tejto úlohy dostatočné zdroje a chýbajú im osobitné odborné znalosti o problematike UI.

Odborníci vrátane tých, ktorí pracujú pre orgány dohľadu, akými sú orgány pre rovnosť a orgány pre ochranu údajov, sa zhodnú na tom, že odborné znalosti existujúcich orgánov dohľadu musia byť posilnené, aby mohli vykonávať účinný dohľad nad otázkami súvisiacimi s UI. Podľa odborníkov to môže byť problematické vzhľadom na to, že zdroje týchto orgánov sú už teraz napäté. Zdôrazňujú aj dôležitosť úlohy príslušných organizácií občianskej spoločnosti, ktoré sa špecializujú na technológie, digitálne práva a algoritmy. Môžu podporiť zodpovednosť pri používaní systémov UI.

ZÁKAZ DISKRIMINÁCIE, OCHRANA ÚDAJOV A PRÍSTUP K SPRAVODLIVOSTI: TRI HORIZONTÁLNE TÉMY

Výskum ukazuje, že používanie UI má vplyv na viaceré základné práva. Okrem špecifických kontextových aspektov, ktoré majú vplyv na rozličné práva v rôznej miere, medzi témy v oblasti základných práv, ktoré sa podľa výsledkov výskumu opakovane týkajú väčšiny prípadov UI, patrí: potreba zabezpečiť nediskriminačné používanie UI (právo nebyť diskriminovaný), požiadavka na zákonné spracovanie údajov (právo na ochranu osobných údajov) a možnosť namietat' voči rozhodnutiam založeným na UI a domáhat' sa nápravy (právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivé súdne konanie).

Dvoma hlavnými základnými právami, ktoré boli v rozhovoroch zdôrazňované, sú ochrana údajov a zákaz diskriminácie. Okrem toho sa opakovane uvádzajú účinné spôsoby namietania voči používaniu UI, čo súvisí s právom na spravodlivé súdne konanie a na účinný prostriedok nápravy. Nasledujúce tri stanoviská agentúry FRA, ktoré odrážajú tieto zistenia, treba chápať v spojení s ďalšími stanoviskami, ktoré vyzývajú na komplexnejšie uznanie celého spektra základných práv ovplyvnených UI a na reakciu.

STANOVISKO AGENTÚRY FRA Č. 4

Členské štáty EÚ by mali zvážiť, že budú podnecovať spoločnosti a verejnú správu k tomu, aby posudzovali všetky potenciálne diskriminačné vplyvy pri používaní systémov UI.

Európska komisia a členské štáty by mali zvážiť poskytnutie financií na ciele výskum potenciálne diskriminačných vplyvov používania UI a algoritmov. Pri takom výskume by mohlo byť využité prispôbenie ustálených metodík výskumu zo sociálnych vied, ktoré sa používajú na zisťovanie možnej diskriminácie v rôznych oblastiach – od nábora pracovníkov po profilovanie zákazníkov.

Je potrebné rozvinúť budovanie na výsledkoch takého výskumu, usmerneniach a nástrojoch s cieľom podporiť subjekty, ktoré zisťujú možné diskriminačné výsledky.

Osobitné záruky na zabezpečenie zákazu diskriminácie pri používaní UI

Respondenti zriedka uvádzali, že vykonávajú podrobné posudzovanie potenciálnej diskriminácie pri používaní UI. Naznačuje to nedostatočné hĺbkové posudzovanie takej diskriminácie pri automatizovanom rozhodovaní.

Povinnosť dodržiavať zásadu zákazu diskriminácie je zakotvená v článku 2 ZEÚ, v článku 10 ZFEÚ (podľa ktorého Únia musí bojovať diskriminácii z viacerých dôvodov) a v článkoch 20 a 21 Charty (rovnosť pred zákonom a zákaz diskriminácie z mnohých dôvodov). Táto zásada je zakotvená aj v špecifickejších a podrobnejších ustanoveniach viacerých smerníc EÚ s rôznou pôsobnosťou.

Automatizácia a používanie UI môže veľmi zvýšiť efektívnosť služieb a zvýšiť mierku úloh, ktoré by ľudia neboli schopní plniť. Je však nevyhnutné zabezpečiť, aby služby a rozhodnutia založené na UI neboli diskriminačné. Európska komisia to nedávno uznala a zdôraznila potrebu ďalších právnych predpisov na ochranu zákazu diskriminácie pri používaní UI v **Akčnom pláne EÚ proti rasizmu na roky 2020 – 2025**.

Väčšina respondentov si v zásade uvedomuje, že môže dôjsť k diskriminácii. Zriedka sa však sami dotkli tejto problematiky. Len pár z nich sa domnieva, že ich systémy by skutočne mohli byť diskriminačné.

Respondenti sa tiež zriedka zmienili o podrobnom posudzovaní možnej diskriminácie, čo znamená, že chýba hĺbkové posudzovanie možnej diskriminácie.

Všeobecné vnímanie je také, že vynechanie informácií o chránených atribútoch, akým je rod, vek alebo etnický pôvod, môže zaručiť, že systémy UI nebudú diskriminačné. Nemusi to však byť nevyhnutne pravda. Informácie, ktoré môžu uvádzať chránené vlastnosti (proxies) a ktoré sa často dajú nájsť v dátových súboroch, by mohli viesť k diskriminácii.

V určitých prípadoch sa dajú systémy UI využiť aj na testovanie a zisťovanie diskriminačného správania, ktoré môže byť zakódované v dátových súboroch. Veľmi málo respondentov sa však zmienilo o možnosti zbierať také informácie o znevýhodnených skupinách s cieľom zistiť možnú diskrimináciu. Vzhľadom na neexistenciu hĺbkovej analýzy novej diskriminácie pri skutočnom používaní systémov UI takmer neprebíhajú diskusie a analýzy možného pozitívneho účinku používania algoritmov, aby boli rozhodnutia spravodlivejšie. Okrem toho ani jeden z respondentov pracujúcich s UI nespomenul používanie UI na zisťovanie novej diskriminácie ako pozitívny výsledok v tom zmysle, že diskriminácia sa dá lepšie zistiť, keď sa údaje analyzujú z hľadiska novej zaujatosti.

Keďže zisťovanie novej diskriminácie prostredníctvom používania UI a algoritmov je naďalej výzvou a respondenti sa tejto problematike venovali len stručne, na tento účel je potrebné prijať rozličné opatrenia. Patrí medzi ne požiadavka na zohľadnenie otázok súvisiacich s diskrimináciou pri posudzovaní používania UI a investovanie do budúcich štúdií novej diskriminácie, pri ktorých bude využité rozdielne spektrum metódik.

Mohlo by ísť napríklad o testovanie diskriminácie. Mohlo by to vychádzať z podobných osvedčených metódik na testovanie zaujatosti v každodennom živote, napríklad v súvislosti so žiadosťami o pracovné miesta, kde sa zmení meno uchádzača, aby (nepriamo) naznačovalo etnický pôvod. V súvislosti s uplatňovaním UI môžu také testy zahŕňať možné vytvorenie falošných profilov pre online nástroje, ktoré sa líšia len z hľadiska chránených atribútov. Týmto spôsobom je možné skontrolovať výsledky z hľadiska novej diskriminácie. Pri výskume by mohli byť využité aj rozšírené štatistické analýzy na zisťovanie rozdielov v dátových súboroch, ktoré sa týkajú chránených skupín, a preto je ich možné využiť ako základ na skúmanie novej diskriminácie.

Nakoniec niektoré rozhovory v rámci výskumu poukázali na to, že často je veľmi ťažké pochopiť a vysvetliť výsledky komplexných algoritmov strojového učenia. Ďalší výskum zameraný na lepšie pochopenie a vysvetlenie takých výsledkov (tzv. „vysvetliteľná umelá inteligencia“) tak môže tiež pomôcť pri lepšom zisťovaní diskriminácie pri používaní UI.

STANOVISKO AGENTÚRY FRA Č. 5

Európsky výbor pre ochranu údajov (EDPB) a európsky dozorný úradník pre ochranu údajov (EDPS) by mali zvážiť poskytnutie ďalších usmernení a podpory na účinné uplatnenie ustanovení všeobecného nariadenia o ochrane údajov, ktoré sa priamo týkajú používania UI na ochranu základných práv, najmä pokiaľ ide o význam osobných údajov a ich používanie pri UI vrátane prípravných dátových súborov UI.

Existuje vysoká miera neistoty, pokiaľ ide o význam automatizovaného rozhodovania a práva na preskúmanie človekom, ktoré súvisí s používaním UI a automatizovaným rozhodovaním. EDPB a EDPS by tak mali uvažovať aj o ďalšom objasnení pojmov „automatizované rozhodovanie“ a „preskúmanie človekom“, keď sú spomenuté v práve EÚ.

Okrem toho by vnútroštátne orgány pre ochranu údajov mali poskytnúť praktické usmernenie o spôsobe uplatnenia ustanovení o ochrane údajov na používanie UI. Také usmernenie by mohlo obsahovať odporúčania a kontrolné zoznamy založené na konkrétnych prípadoch použitia UI s cieľom podporiť dodržiavanie ustanovení o ochrane údajov.

Viac usmernení v oblasti ochrany údajov

Je potrebné lepšie objasniť pôsobnosť a význam legislatívnych ustanovení o automatizovanom rozhodovaní.

Ochrana údajov je pri vývoji a používaní UI kritická. Článok 8 ods. 1 Charty a článok 16 ods. 1 ZFEÚ stanovujú, že každý má právo na ochranu osobných údajov. Vo všeobecnom nariadení o ochrane údajov a smernici o presadzovaní práva (smernica (EÚ) 2016/680) je toto právo ďalej rozpracované a tieto predpisy obsahujú mnohé ustanovenia, ktoré sa dajú uplatniť na používanie UI.

Respondenti uviedli, že väčšina systémov UI, ktoré používajú, využíva osobné údaje, čo znamená, že ochrana údajov je ovplyvnená viacerými rozličnými spôsobmi. Pri niektorých uplatneniach sa však – podľa respondentov – osobné údaje nevyužívajú alebo sa pri nich využívajú anonymizované údaje, a preto sa právna úprava ochrany údajov neuplatní. V prípade využitia osobných údajov sa uplatnia všetky zásady a ustanovenia v oblasti ochrany údajov.

Táto správa zdôrazňuje významnú problematiku súvisiacu s ochranou údajov, ktorá je relevantná aj pre ďalšie základné práva z hľadiska automatizovaného rozhodovania. Podľa prieskumu Eurobarometra len 40 % Európanov vie, že sa môžu ozvať v prípade automaticky prijímaných rozhodnutí. O tomto práve vie

podstatne viac osôb, ktoré pracujú s UI – väčšina respondentov sa tejto problematiky dotkla. Mnohí respondenti vrátane odborníkov však tvrdili, že je potrebné objasniť pôsobnosť a význam legislatívnych ustanovení o automatizovanom rozhodovaní.

V oblasti sociálnych dávok respondenti spomenuli len jeden príklad plne automatizovaného rozhodovania na základe pravidiel. Všetky ostatné rozhodnutia, ktoré spomenuli, kontrolujú ľudia. Respondenti z verejnej správy zdôraznili význam preskúmania akéhokoľvek rozhodnutia človekom. Zriedka však opisali, čo také preskúmanie človekom vlastne znamená a ako sa pri skúmaní výstupov zo systémov UI používajú ďalšie informácie.

Respondenti sa síce nezhodnú na tom, či existujúce právne predpisy sú alebo nie sú postačujúce, mnohí však vyzvali na konkrétnejší výklad existujúcich pravidiel ochrany údajov z hľadiska automatizovaného rozhodovania, ktoré je zakotvené v článku 22 všeobecného nariadenia o ochrane údajov.

Účinný prístup k spravodlivosti v prípadoch rozhodnutí založených na UI

Aby ľudia mohli účinne namietat' voči rozhodnutiam založeným na použití UI, musia vedieť, že je použitá UI a ako a kde sa majú sťažovať. Organizácie, ktoré používajú UI, musia byť schopné vysvetliť svoj systém UI a rozhodnutia založené na UI.

Prístup k spravodlivosti je proces i cieľ a je kľúčový pre jednotlivcov, ktorí chcú využiť ďalšie procesné a vecné práva. Zahŕňa niekoľko ústredných ľudských práv. Patrí medzi ne právo na spravodlivé súdne konanie a na účinný prostriedok nápravy v zmysle článkov 6 a 13 EDLP a článku 47 Charty základných práv EÚ. Pojem prístup k spravodlivosti teda znamená, že štáty musia zaručiť každému jednotlivcovi právo obrátiť sa na súd – alebo za určitých okolností na orgán alternatívneho riešenia sporov – s cieľom dosiahnuť nápravu, ak sa zistí porušenie práva jednotlivca.

V súlade s týmito normami musí byť osobe poškodenej porušením ľudských práv, ktoré vyplynulo z vývoja alebo použitia systému UI verejným alebo súkromným subjektom, poskytnutý prístup k prostriedku nápravy pred vnútroštátnym orgánom. V súlade s príslušnou judikatúrou na základe článku 47 Charty a článku 13 EDLP musí byť prostriedok nápravy „účinný po praktickej, ako aj po právnej stránke“.

V zisteniach výskumu sú uvedené tieto podmienky praktickej účinnosti prostriedku nápravy v prípadoch, ktoré sa týkajú systémov UI a ich vplyvu na základné práva: každý si musí byť vedomý použitia UI a informovaný o tom, ako a kde sa má sťažovať. Organizácie používajúce UI musia zabezpečiť, aby bola verejnosť informovaná o ich systémoch UI a rozhodnutiach, ktoré sú na nich založené.

Zo zistení vyplýva, že vysvetlenie systémov UI a spôsobu, akým prijímajú rozhodnutia, laickými slovami môže byť problematické. Práva duševného vlastníctva môžu brániť poskytovaniu podrobných informácií o tom, ako algoritmus pracuje. Niektoré systémy UI sú navyše zložité. V dôsledku toho je ťažké poskytnúť zmysluplné informácie o tom, ako systém funguje, a o súvisiacich rozhodnutiach.

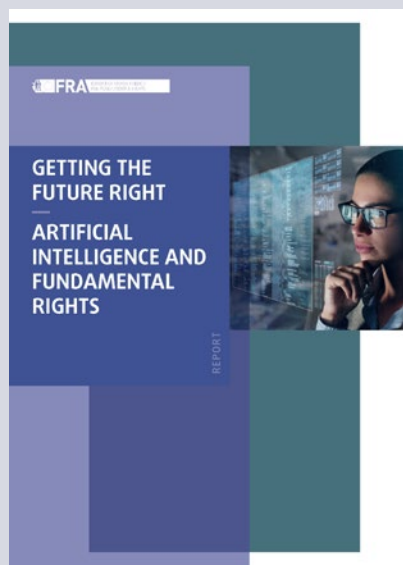
Niektoré opýtané spoločnosti tento problém riešia tak, že zložité metódy na prijímanie určitých rozhodnutí nepoužívajú vôbec, lebo by neboli schopné vysvetliť rozhodnutia. Prípadne používajú pre ten istý problém jednoduchšie metódy analýzy údajov, aby pochopili hlavné faktory ovplyvňujúce určité výsledky. Niektorí respondenti zo súkromného sektora poukázali na úsilie vynaložené na to, aby postupne lepšie chápali technológiu UI.

STANOVISKO AGENTÚRY FRA Č. 6

Normotvorca EÚ a členské štáty by mali zabezpečiť účinný prístup k spravodlivosti pre jednotlivcov v prípadoch, ktoré sa týkajú rozhodnutí založených na UI.

Aby sa zabezpečila praktická dostupnosť existujúcich prostriedkov nápravy, normotvorca EÚ a členské štáty by mali uvažovať o zavedení zákonnej povinnosti pre verejnú správu a súkromné spoločnosti používajúce systémy UI, ktoré by osobám domáhajúcim sa nápravy museli poskytnúť informácie o fungovaní svojich systémov UI. Zahŕňa to informácie o tom, ako tieto systémy UI dospeli k automatizovaným rozhodnutiam. Táto povinnosť by prispela k dosiahnutiu rovnosti zbraní v prípadoch jednotlivcov, ktorí sa domáhajú spravodlivosti. Zároveň by podporila účinnosť externého monitorovania a dohľadu nad systémami UI z hľadiska ľudských práv (pozri stanovisko agentúry FRA č. 3).

Vzhľadom na to, že je ťažké vysvetliť zložité systémy UI, by EÚ spolu s členskými štátmi mala uvažovať o vypracovaní usmernení na podporu úsilia o transparentnosť v tejto oblasti. V rámci toho by mali stavať na odborných znalostiach vnútroštátnych orgánov pre ľudské práva a organizácií občianskej spoločnosti pôsobiacich v tejto oblasti.

V tomto zhrnutí sú uvedené hlavné zistenia správy agentúry FRA *Správne zvládnutá budúcnosť – umelá inteligencia a základné práva*. Úplná správa je k dispozícii na [webovej stránke agentúry FRA](#).

PROMOTING AND PROTECTING YOUR FUNDAMENTAL RIGHTS ACROSS THE EU

V správe agentúry FRA o umelej inteligencii a základných právach sú uvedené konkrétne príklady toho, ako spoločnosti a verejná správa v EÚ využívajú alebo sa pokúšajú využívať UI. Zameriava sa na štyri kľúčové oblasti – sociálne dávky, prediktívne vykonávanie policajných funkcií, zdravotnícke služby a cieľená reklama. Správa sa zaoberá možným vplyvom na základné práva a analyzuje spôsob, akým sú tieto práva zohľadnené pri používaní alebo vývoji aplikácií UI.

V tomto zhrnutí sú uvedené hlavné poznatky zo správy. Môže byť na nich založené úsilie v oblasti tvorby politiky na úrovni členských štátov a EÚ, ktoré je zamerané na regulovanie používania nástrojov UI v súlade s ľudskými a základnými právami.

FRA – AGENTÚRA EURÓPSKEJ ÚNIE PRE ZÁKLADNÉ PRÁVA
Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viedeň – Rakúsko
Tel. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699

fra.europa.eu

 facebook.com/fundamentalrights
 twitter.com/EURightsAgency
 linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

Úrad pre vydávanie publikácií
Európskej únie